

EUSKALKIEN DIALEKTOTASUNAZ

Gotzon Aurrekoetxea

(Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea - EHHA, Euskaltzaindia)

Laburpena

The writer deals with the issue of the distribution and classification of the Basque dialects from a scientific point of view by analysing the theoretical approaches of the last few years from a critical perspective. In the process, the author establishes certain important conceptual boundaries: the methodology used when determining the dialects, the function of the diachronic and synchronic approaches, the criteria and the methodology applied for determining the number of dialects, the value of the distinctness of dialects, the language border issue, the homogeneity of the dialects and the nature of the geolinguistic coherence. Two types of dialectologies are distinguished throughout the article: the traditional dialectology based on isoglosses and a diachronic perspective; and the contemporary dialectology which is discussed through synchrony and uses statistical classifying procedures. He ends by placing the future of dialectology in the use of new technologies and methodologies.

1. Sarrera

Aspaldi izan dut gogoan gai honi buruz zertxobait idazteko. Gaia burura etortzen izan zaidan bakoitzean Axularren gomendioari muzin eginez, behin eta berriz atzeratuz eta gibelatuz joan izan naiz.

Baina Caminoren (2004) lan bat berrirakurtzean, han aipatzen diren gauza askotxorekin bat etorri ez eta, arrapiztu zait gogoia eta ondoko lerroak idazteari ekin diot.

Oro har, diodan, oso urrun kokatzen dudala nire burua gorago aipatu artikuluan azaltzen duen marko teorikotik. Izan ere, “dialektologia” eta “dialektologiaren metodologiaz” ari denean “dialektologia mota bat” eta “dialektologia mota baten metodologiaz” diharduela irizten baitiot. Dialektologiaren ezaugarriak aipatzen dituenean, dialektologia mota baten ezaugarritzak direla esango nuke nik, dialektologia egiteko bide bat eta metodologia bat baino gehiago dagoelako, honezkero jada oso ondo demostratuta dagoen kontua baita.

Baina ez naiz metodologia orokorrez arituko hemen, hizkerak eta dialektoak banandu edo sailkatzean ditugun ikuspuntu desberdinez baino.

2. Hizkeren banatzeko eta sailkatzeko metodologiaz

Hizkeren edo dialektoen sailkapenerako metodologia aukeratzean historian zehar molde desberdinak erabili direla ukazinezko errealitatea da. Hemen bi mota aipatuko ditugu: dialektologia tradizionala edo ohiko dialektologia eta dialektologia sinkronikoa.

Dialektologiaren hasieran eta isoglosa kontzeptuarekin bat eginik, gramatika historikoaren garaietan eta hizkuntzalaritza diakronikoaren irizpideak jarraituz, ezaugarri zenbaitek markatzen dituen isoglosetan oinarrituz aritu izan da dialektologia tradizionala. Hizkuntza batzuetatik besteetara eta ikertzaile batzuegandik besteengana ezaugarri kopurua aldatzen den arren, denetan antzeko molde eta arteak erabili izan dira dialektoak detektatzeko, eta hauen banaketa eta konparaketa egiteko. Metodologia hau gehienetan isofono edo isomorfoetan oinarritu da. Ezaugarri asko erabilizetik bakar batzuetan oinarritzeraino heltzen da kasuistika.

Dialektoen banaketa egiteko molde honen jarraitzaile asko izan dira euskal dialektologian, L. L. Bonaparteren sasoiatik hasiz eta gaur egunera arte. Izatez, denek antzeko irizpideak erabili dituzte, zehaztasun maila diferente eta datu desberdinetan oinarrituz, baina prozedura bertsuak erabiliz. Bonaparte printzearen metodologia eta K. Zuazok (1998) erabili duena berdintsuak dira: ezaugarri batzuk aukeratu eta ezaugarri horien isoglosak hizkera edo euskalkien mugatzat hartuz egin da euskalkien banaketa.

Dialektologia tradizionala, hemengoa zein kanpokoa, isoglosetan oinarritutako dialektologia da. Isoglosa izan da hizkerak edo eremuak bereizteko duen lanabes bakarra.

Isoglosetan oinarritutako dialektologiak bere mugak dituela gauza ezaguna da. Hala ere, metodologia honek badu abantaila bat: ez dela formazio handia behar hizkuntzalaritzan eta formazio gutxi izanik ere erraz baliatu daitekeela.

Batetik, datu gutxi batzuekin erabil daiteke. Ez da behar corpus handirik biltzerik. Ezaugarri gutxi batzuekin abian ezarri liteke prozedura. Eta maiz oso ezaugarri gutxirekin egiten da lan. Arlo honetan paradigmaticoa da katalan hizkuntzaren dialektoen banaketa 3 ezaugarriren arabera burutu zena (Veny 1992) eta oraindik ere baliagarritzat jo izan dena sarri.

Bestetik, ezaugarri horiek ikertzaileak hautatzen ditu. Hautaketa horrek oinarri sendoak izan ohi ditu ikusmolde filologikotik begiraturaz, hizkuntzaren bilakaera kontuan izaten baita. Baina aukeraketa subjektiboa denez, arriskua izaten du ikertzaileari komeni zaionaren edo ezagutzen duenaren edo eremuak erraz marrazteko baliagarri zaizkionaren arabera egiteko. Jokamolde atomista hau ohikoa da dialektologia tradizionalaren ikusmoldearen arabera lan egiten dutenen artean. Hizkuntza ezaugarriez osatzen den sistema bezala ulertzen dute; batak bestearekin loturarik ez duten ezaugarri andana batez osatuta balego bezala. Ezaugarri isolatuak bakoitzak bere erara eta besteekiko harremanik gabe funtzionatuko balute bezala. Plano desberdinetan kokatzen diren ezaugarriak elkarrekin bilduz (sistematikoak eta ez sistematikoak, fonologikoak eta fonetikoak...) aritzen dira lanean.

Baina hizkuntza sistema konplexua da, zeinetan unitate guztiak harremanetan dauden eta guztien arteko harremanek osatzen duten.

Hirugarrenik, ezaugarrien artean halako haztapen baten aldeko izaten dira, ezaugarri batzuei garrantzi handiago emanez, beste batzuen aldean. Askok izan dira gure artean honetaz mintzatu direnak, K. Mitxelena (1988: 15-16) ondokoa idatzi zuenetik:

Es claro, en efecto, ya a primera vista, que las concordancias o las discrepancias entre los dialectos no pueden ser simplemente contadas, puesto que unas pueden ser más importantes y más profundas que otras, sino que habrán de ser ponderadas de alguna manera.

Horien artean, eta humanitateetako arlo honetan ari den bat aipatzearen, Camino azaltzen da (2004: 72):

Hizkera bat besteatarik bereizteko eta euskalkien artean kokatzeko, ezaugarri guztiek ez dute garrantzi bera (...).

Bai Mitxelena eta baita Camino ere, eta ezaugarrien arteko haztapenez ari diren filologoak, filologian kokatzen dute euren burua, hizkuntzalaritza historikoan, alegia.

Ez dut zalantzarik ikuspuntu diakronikotik begiratuta ezaugarri batzuek beste batzuek baino garrantzi handiagoa dutela hizkuntzaren bilakaeran. Eta ulertzen dut ere, hizkeren azterketa marko teoriko horretatik oratuz gero, ezaugarri horiek besteek baino pisu handiagoa izatea.

Marko honetan oinarritutako dialektologia tradizionalaren ekarria handia izan da historian zehar. Besteak beste, eta guri interesatzen zaigunera mugatuz, gai izan da dialekto-guneak detektatzeko eta dialektoen banaketa onargarriak zehazteko. Oro har, egin diren banaketek jarraitzaile asko izan dituzte eta denbora luzean izan dira onartu eta erabiliak.

Ondorioz, esan dezakegu dialektologia tradizionala egokia dela hizkera edo dialektoen ezaugarri nagusienak zein diren zehazteko. Orobat, darabilen metodologia ezinbestekoa dela hizkerak ikusmolde diakronikotik ikertzeko. Halaber, hizkuntzalaritza historikoak behar-beharrezkoak dituen datuak biltzeko.

Hala ere, eta ahulune edo gabeziak aipatzera pasatuz, noizbehinka datuak biltzean ezaugarri bat betetzen duten datuen ondoan, horren aurka daudenak ere bildu izan dira. Caminok, adibidez, bere tesian sinkopadun eta gabeko adibideak jaso ditu (1997: 303). Dialektologia tradizionalaren metodologian “polimorfismo” hitza sortu da halako kasuak azaltzeko, bi aldaeretatik aukeratzea “libre” dagoela esanez eta aldaera “libretzat” joz.

Datu kontrajarriak lortzen direnean, bi forma edo aldaeren arrazoa edo zergatiaz galdetu eta jatorria bilatu ordez, maiz bata ala bestea eman izan dira “ontzat”, dialekto edo hizkera horretako aldaera hobetsizat joz. Caminok esate baterako aezkeraz joera nagusia despalatalizatzea duela aipatuz, euskalki hau zaraitzueraren aurrez aurre jartzen duen arren (*idem*, 163), aezkeraren deskribapena egiten duenean *Larrañeta*, *Peñagáin*, *alliko* eta abar aurkitzen dira (*ibidem*, 333). Horrelako adibide asko aurkitzen dira dialektologia tradizionalako argitalpenetan, ezaugarriak aukeratzekoan zehaztasuna galtzen da eta hizkeretan ematen diren joera nagusienak (maiztasunez gehien agertzen diren kasuak) hartzen dira kontuan, gainerakoak gutxietsi edo alboratuz.

Honen aurrean biltzen diren datu guztien balioa azpimarratu behar da, datu guztiak errealak, egiazkoak, diren ber balio bera baitute. Are gehiago, datu kontrajarriak agertzen direnean eta erabiltzen den metodologia ez denean gai hauen azalpen zientifikoa emateko.

Bestalde, ezaugarri baten inguruan araua zein den jakiteko sarri ez da datu nahikorik bildu edo behintzat ez dira sistematikoki bilduak izan; adibidez, hizkera batean bustiduraren estatusa eta indarra aztertu nahi bada, metodologia berezi batez bildu behar dira behar-beharrezko diren datuak. Ez da aski bustiduraren estatus eta egoera zein den jakiteko behar diren arau eta egoera guztiak biltzen ez dituzten datuekin.

Baina maizegi agian bestelako kasuak dira ikusten: araua zehazteko behar baino datu gutxiagorekin hartu izan dira maiz molde horretako erabakiak. Gainera, badira kasuak zeinetan metodologia desberdinez bildutako datuak uztartu eta bildu ere diren.

Hizkeren eta dialektoen banaketa eta sailkapenetan aritzen diren ikertzaileek, gaur egun nagusiki, irizpide sinkronikoak eta gainerako zientzietan entitateak banandu eta sailkatzean erabiltzen diren prozedurak erabiltzera jotzen dute, sistema sailkatzaile automatizatuak erabiliz. Ikerketa talde indartsuenek, hala nola Salzburgo Unibertsitatekoak (ikus Goebel 1976...) edo Groningen-ekoak (Heeringa & Norbonne 2001) oso programa informatiko ahaltsuak sortu dituzte hizkuntzaren bariazio geolinguistikoa ikertzeko eta hizkeren sailkapena egiteko. Baina ez dira bi gune horiek bakarrik prozedura automatizatuak erabiltzen dituztenak, beste hainbat eta hainbat ikergunetan ari baitira antzeko prozedurak erabiltzen.

Euskararen kasuan ere irizpide sinkronikoetan oinarrituz bada prozedura automatizatuak erabiltzen duenik ere. Horietako bat EUDIA ikerketa taldea da, zeinek Hans Goebel-en ekimenaz Salzburgo Unibertsitatean erabiltzen den VDM programa informatikoa erabiltzen duen, taldea sortu aurretik eta askoz ere modu prekarioan Aurrekoetxeak abiatutako bideari jarraikiz (Aurrekoetxea 1992, 1995, 2005). Egun E. Bourciezek, 1895 urte inguruan, Gaskoinan bildutako testuen artean euskarazko 150 testutan oinarrituz Ipar Euskal Herriko hizkeren sailkapena burutu dute (Aurrekoetxea 2008b, 2009a, Aurrekoetxea & Videgain 2009).

Prozedura estatistikoak erabiliz hizkeren zein dialektoen arteko desberdintasunak kuantifikatzeko aukera dugu. Eta hizkeren arteko desberdintasunak edo distantziak neurtu ahal ditugunez, hizketa batetik bestera zein desberdintasun edo distantzia den zehatz daiteke. Garrantzi handikoa da hizkeren arteko desberdintasuna kuantifikatu ahal izatea, puntu batetik abiatuz hizkera bat beste bat baino linguistikoki hurbilago ala urrunago den jakin ahal izateko. Era bakarra da hizkerak edo dialektoak asko ala gutxi desberdintzen diren jakiteko.

Metodologia honek ez du hizkeren arteko desberdintasuna modu objektiboagoz zehazten bakarrik, jada hizkeren artean dagoen desberdintasuna zenbakitan ematen du. Honek hizkerak euren arteko desberdintasunaren arabera sailkatu ere egin ditzakegula esan nahi du. Eta ondorioz, beraien arteko mugak kuantifikatu, D. Philips-ek (1983) erabilitako isoglosa kuantitatiboaren kontzeptua erabiliz.

Prozedura automatizatuen bidez datuen analisi multidimentsionala eginez hizkeren banaketa ez ezik, hizkeren sailkapena ere egiten da. Hau da, hizkerak hierarkia baten barnean koka daitezke eta hierarkia horretan hizkerak berdintasunen arabera euren artean bilduz joaten dira, aztertzen diren hizkera guztiak hierarkia batean kokatuz (ikus dendrograma 125. orrialdean).

Sistema tradizionalak edo ohiko dialektologiak erabiltzen dituen prozedura hizkerak banatzera heltzen den bitartean, prozedura sailkatzaile kuantitatiboekin hizkerak bananduz gain, euren arteko hierarkiak zehazten dira eta hierarkia horretan hizkuntza desberdintasunen araberako hizkera multzoak eraikitzen dira.

Baina metodologia berri honek ongi garatua izan dadin datu-kopuru handiak behar ditu, ez gutxi batzuk. Ezinbestekotzat jotzen da datu-corpus handiak biltzea. Corpus hori behar bezala eratu ondoren abiatzen da datuen estatistika automatizatu eta hizkeren arteko desberdintasunen analisia.

Datu-corpusak bildu ostean datuon hizkuntza analisia behar da egin. Edozein bilketatan biltzaileak hizkuntzaren gainazalean diren datuak biltzen ditu. Datu hauek ezaugarri fonologiko eta fonetikoak biltzen dituzte; hizkuntzan sistematikoak direnak eta ez direnak. Hizkeren arteko desberdintasuna hizkuntzari dagozkion unitateetan oinarritu nahi bada, hots hizkuntzaren sisteman oinarritzen bada, gainazaleko datuetatik abiatuz azpiko egituran zein unitate dagoen jakiteko bildutako datuen analisi linguistikoa egin behar da. Hau da, hizkeren arteko konparaketa edo erkaketa hizkuntzaren egiturari edo sistemari dagokion mailan egin behar da, sistematikoak diren datu edo unitateak bakarrik hartuz eta ez ezaugarri guztiak nahasian.¹

Hizkeren arteko ezaugarrikako konparaketa egitean atomismoan erortzeko arriskua izaten da, hizkuntzaren plano desberdinetan kokatuta azaltzen diren ezaugarriak nahasian emanaz (Gaminde 2002: 4).

Irudi du ezaugarri batek beste batek baino garrantzi handiago duela esaten dutenak (maiztasun handiagoa dutelako, esate baterako) “hizkuntzaren” planoan aritu ordez “hizketaren” planoan ari direla. Hizkuntzaren sistemako unitatea izan ala ez izan ez da maiztasun kontua, sistema horrek behar-beharrezko duen unitatea baizik. Eta behar-beharrezkoa izango da sistema horretan beste unitate batez aldatu arte. Orobat, sistemako unitatea den ber gainerako unitateak bezainbat balioko duela esan behar da. Aldiz, hizketaren planoan kokatuz, unitate batzuk behin eta berriz errepikatzen dira eguneroko jardunean eta beste batzuk oso bakan baino ez.

Hizkuntza unitateetan oinarritutako hizkeren arteko konparaketa zuzena egiteko hizkeren sistemak hartu behar dira kontuan eta sistemen arteko konparaketa egin (Dalbéra 1984: 541): “Le point central sur lequel nous insisterons est que les écarts ne peuvent se mesurer de manière valide et significative, à notre sens, qu’entre des systèmes.” Eta (*idem*):

Sans la double exigence que nous venons de développer, à savoir que tout élément de distance soit un trait haut placé dans la hiérarchie des traits différenciateurs de systèmes et, d’autre part, que sa pertinence différentiative soit avérée dans l’espace linguistique considéré.

Horretarako hizkeretako sistema guztiak bilduko lituzkeen makrosistema bat eraiki behar da eta makrosistema horren barnean egin hizkeren arteko konparaketa edo erkaketa. Hori bera dio beste behin aipatuko dudana J.-Ph. Dalbéra-ek ere (*idem*, 545):

Cette base de comparaison stable, à construire, peut se concevoir comme le réseau de relations maximal susceptible de sous-tendre les réseaux de relations constitutifs des systèmes singuliers dans l’espace considéré, c’est-à-dire ce que l’on pourrait appeler le ‘macrosystème’.

Ondoren Frantziako Alpes-Maritimes lurraldeko hizkerak sailkatzeko makrosistema fonologiko eta morfologikoak eraikitzen ditu; fonologikorako 15 unitate bezleize aukeratzen ditu eta 17 makrosistema morfologikorako.

Oso garrantzitsua da makrosistema hau iraunkorra izan dadin hizkerak konparatzeko erabiltzen den prozedura osoan. Aldatzen den marko batean egiten bada hizke-

¹ Gai hau sakonago aztertu da Aurrekoetxea (2009b)-n eta Clua, Lloret & Valls (2009); EUDIA taldea sortzen ari den corpusa kontsultatzeko ikus Aurrekoetxea, Odriozola & Sánchez (2009).

ren konparatze lana hizkeren arteko neurketarako neurgailu bera erabiltzea bermatuko luke. Horrela hizkeren arteko desberdintasunak edo distantziak konparagarriak izango dira. Eta horrela bakarrik izango dugu emaitzen behar-beharrezko fidagarritasuna.

3. Ikuspuntu diakronikoa vs sinkronikoa

Dialektoak banatzean irizpide desberdinak erabili izan dira orain artean, bai gure artean, bai kanpoan ere.

Gurera bakarrik mugatuz, bada joera bat irizpide diakronikoak gogoan izaten dituen. Joera honen arabera ikuspuntu diakronikotik aztertzen da euskalkien banaketa eta horrela, besteak beste, ezaugarri kontserbatzaile eta berritzaileen artean bereizketak egiten dituzte, besteak beste. Edo gorago aipatu ezaugarrien haztapena kontuan hartu behar dela defendatzen du.

Baina molde honetako dialektologiaren aurrean, esan behar da badela diakronikoa ez den dialektologia bat ere. Beste irizpide batzuk eta beste metodologia bat erabiltzen duen dialektologia, alegia: dialektologia sinkronikoa.

Dialektologia sinkronikoak hizkera baten hizkuntza sistema deskribatzen eta aztertzen du: hizkera baten inbentario fonologiko, morfologiko eta sintaktikoa ikertzen du ezer baino lehen, ondoren hizkera horretan ezagutzen diren eta funtzionatzen duten arau fonologikoak eta hauen aplikazio arauak ikertuz.

Molde askotan egin daitezke monografia dialektal sinkronikoak. Oso eskuragarri diren hiru adibide baino ez, argitaratu direnen hurrenkeran: lehena, K. Rotaetxeren Ondarroako hizkerari buruzkoa (1978); bigarrena, P. Salabururen Baztango hizkerari buruzkoa (1984); eta hirugarrena, Elordieta, Elordieta & Hualderen Lekeitiori buruzkoa (1995). Hirurak desberdinak, baina hirurak sinkronia hutsean.

Agian norbaiti teorikoegiak irudituko zaizkio, eta baliteke nor edo nork dialektologiaren kanpokotzat jotzea ere. Baina esango nuke asko dugula hor dialektologok zer ikasi gure jarduna hobetzeko.

Ez dago soberan gogoratzea diakronian oinarritutako metodologia hau gurean indartsu dagoen arren, ez dela jada nazioartean erabiltzen direnetarik nagusiena, ezta jarraitzaile gehien dituenetakoa.

4. Nola erabaki dialekto kopurua?

Dialektologia tradizionalak ez du erakusten, erabilitako hizkuntza ezaugarriez gain, zein irizpide erabiltzen duen dialekto guneak identifikatu eta zehaztean. Ez L. L. Bonapartek, ez gurean molde honetan egin den azkena aipatzearen, K. Zuazok, ez dute euskalkien kopurua zein irizpideren arabera erabaki duten azaltzen. Bonaparte printzeak 9 euskalki bereizi zituen bitartean K. Zuazok 5 baino ez ditu bereizi.

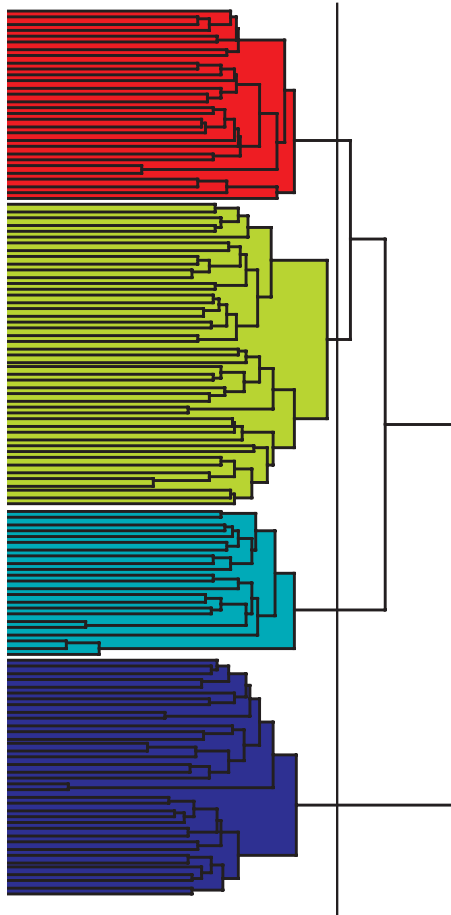
Penintsulako beste bi eremutako kasuak aipatzearen, berdin esan daiteke katalanaren kasuan: A. M. Alcoverrek ezaugarri gutxi batzuekin katalanaren dialektoak banandu zituenean ez zuen azaldu zergatik baliatu zen ezaugarri gutxi horiez eta horiez bakarrik, gainerako guztiak alboratuz. Galegoari dagokionez, Zamora Vicentek bi ezaugarri erabili zituen bitartean, Carballo Calerok bederatzi erabili zituen; berrikiagotan, Fernández Reik (1990) 81 erabili ditu.

Badirudi dialektologoak baduela sen bat, eta sen horrez gidaturik, bere buruan darabilkion banaketa gauzatzeko ezaugarri argi batzuk erabiliz burutzen duela.

Baina halako jokamoldearen aurrean irakurleak ez du ikertzaileak ateratako emaitzarekin fidatzea besterik, erabilitako ezaugarrien ontasun eta kopuruaren egokitasunetik landa.

Prozedura estatistiko-sailkatzaileak erabiliz eta analisi multidimentsionaletan oinarrituz, aldiz, arazoari irtenbide objektiboagoak bilatzen zaizkio. Izan ere, era honetako analisisietako prozeduren artean aurkitzen den dendrograma oso lagungarria izaten da eremu edo hizkuntza bateko dialekto multzoak identifikatu eta zehazteko. Horrelako lanen artean kokatzen dira Aurrekoetxea (1992, 1995, 2008b, 2009a) eta Aurrekoetxea & Videgain (2009) ikerketa-lanak (ikus dendrograma eta mapa orrialde honetan eta 132.ean).

Baina prozedura estatistiko-sailkatzaileek hizkeren artean diratekeen hierarkiak zehaztera heldu bada ere, ez da oraindik zehazterik izan dendrogramaren zein mailatan kokatzen diren “dialekto” dei daitezkeen entitate edo gunek, eta zein mailatik beherantz jada ez den “dialekto” hitza erabili behar.

Dendrograma honetan lau multzotan banandu dira hizkerak, eskalaren puntu batean markatuz multzo kopurua (eskuineko marra bertikalarekin adierazten dugu zein puntutan egin den mozketeta). Baina beharbada lautan banandu ordez bost multzotan banatzea logikoagoztat jo beharko genuke, marraren maila pixka bat jaitsiz (ezkerre-rantz eramanez marra). Eta horrela, multzoen gorengo gunea ia multzo guztiek berdindurik, maila berean edo antzekoagoan, izango lukete. Zeren lautan bananduz bigarren multzoak gainerakoak baino maila jasoagoan baitu goren bilgunea.

Bestalde, badirudi hizkera hauek hiru multzotan banatzea ez dela ikuspegi hone-tatik egokiena, maila desberdinetan kokaturik dauden multzoak bereiziko genituzke eta: lehenak (gorri eta orlegia batean hartuko lituzke) eta gainerako beste biak multzo desberdinetan.

Dendrogramak eskaintzen dituen baliabideak egokiro erabili behar ditu ikertzai-leak eta ez nolana. Kasu honetan dendrogramak eskaintzen dituen datuak modu egokian interpretatuz zuzenena eremu horretako hizkerak lau multzotan banatzea dela esan genezake: hiru multzo maila ber-berean kokatzen dira eta laugarrena pixka bat goragoan.

Irakurketa horrez gain, beste hau ere egin daiteke: hizkerak bost multzotan bana-tzea. Horrela eginez gero, lau multzo maila berean eratuta aurkituko lirateke eta bos-garrena pixka bat beherago.

Ikusten denez, garrantzi handia du dendrogramak eskaintzen dituen datuak ondo interpretatzeak, hain zuzen ere eremu dialektalaren zatiketa edo banaketa hor eraba-kitzen delako. Eta garrantzi handikoa da eremuan zehar zenbat dialekto dauden eta zenbat dialektoz hitz egin behar den ez delako garrantzirik gabeko gauza.

Dena den, gorago esan bezala, ez da dena erabakia, dialektoen dialektotasuna neurtzeko ez delako oraindik neurri zehatzik ipintzerik izan dendrogramako eska-lan.

5. Dialekto izateko baldintzak edo dialektoen nortasunaz

Sail honetan erantzunak baino galderak gehiago dira. Izan ere, oso puntu garran-tzitsua, funtsezkoa esango nuke, dugu aurrean dialektoez eta hauek zehazteko bitar-tekoetz ari garenean. Hala ere, galdera batzuk erantzuten ere ahaleginduko naiz, bi-garren partean.

Derradan hasteko, eremu bat edo gune dialektal bat dialektotzat hartzeko ezaug-arriak zehazten ez diren bitartean egiten diren banaketak behin-behinekotzat jo beh-ar direla uste dudala.

Zein dira gune dialektal bat dialektotzat hartzeko baldintzak? Edo zein norta-sun maila izan behar du eremu dialektal batek dialektotzat hartzeko? Eta nortasuna diogunean, gainerako eremuetatik bereizten dituen ezaugarriez ari gara. Baina, zerk ematen dio nortasuna dialekto bati? Zein ote da dialekto izateko behar-beharrezkoa den gutxiengo nortasun maila? Eta nola neurtzen da nortasun hori?

Inoiz esan da gune dialektal batek ezaugarri propioak behar dituela izan dialek-totzat hartzeko. Beharrezko ditu eta hala izanik, zenbat ezaugarri propio behar ditu? Eta ez ote da posible ezaugarri propiorik ez duen dialektorik?

Bide beretik, zilegi liteke esatea dialekto bat ondokoa baino dialektoagoa dela? Edo nortasun handiagoa duela? Inoiz esan izan da zuberera eta bizkaiera euskalki be-

reziak direla, gainerakoetatik gehien aldentzen edo bereizten diren euskalkiak direlako. Ondorioz, gainerakoak baino euskalkiago ote dira?

Dialekto batek aski desberdin izan behar omen du ingurukoarekin erkatuz. Zientifikoak izan nahi badugu neurgailu bat asmatu beharko genuke desberdintasun maila hori edo dialektotasun edo nortasun maila hori neurtzeko. Eta horretan jarriz, nola neurtzen da desberdintasuna, modu kualitatiboz ala kuantitatiboz?

Kalitatea neur daitekeela edonork dakien kontua da. Baina ba ote kualitatiboki neurtzeko biderik? Nire ustez ezaugarri kualitatiboak neurtzeko bide bakarra modu kuantitatiboa da.

Eta kuantitatibo terminoa erabiltzen hasiz gero, zein desberdintasun maila edo zein distantzia linguistiko behar da bi eremu dialektalen artean bi dialekto direla esateko, ala berdin dio?

Eta galderekin amaitzeko, dialekto batek izan behar duen barne kohesioa ez ote da kontuan hartzekoa?

Azkenetik hasiz saia gaitezene itaunoi erantzunak ematen. Nola azter dialekto baten barne kohesioa? Gorago ikusi dendrograman eremu dialektal bakoitzaren kohesioa azter daiteke modu erraz batean: zenbat eta ezkerreago bildu hizkerak euren arteko kohesioa handiagoa da; aldi berean zenbat eta eskuinerako bildu are eta kohesio maila txikiagoa izango du. Dendrograman agertzen den goitik beheranzko ezkerreko marrak adierazten du gorritz, urdin argiz eta urdin indartsuz marraztutako multzoek adierazten dituzten eremu dialektalek kohesio bera dutela, hain zuzen ere eskalako maila berean biltzen direlako hirurak. Aldiz, urdin indartsuz marraztutako multzoa bitan bananduko balitz, bigarren multzoak kohesio dialektal handiagoa duela ikusiko genuke.

Nortasun kontzeptura pasatuz, kohesio kontzeptuarekin erkatzerik edo lotzerik den galdetu beharko genioke geure buruari. Itxura batean eta lehen hurbilketa gisa, badirudi zenbat eta kohesio handiagoa izan hizkeren multzo batek nortasun maila ere handiagoa izango duela. Eta aldi berean, gainerakoetatik dibergenteen izateko ezaugarriak biltzen dituela. Kohesioak, nortasunak eta distantzia linguistikoak nola-baiteko lotura badutela erakusten du honek.

Barne kohesioaz gain, eremuen arteko distantzia linguistikoak ere neur daitezke prozedura estatistiko-kuantifikatzaileak erabiliz. Zenbakietara jo gabe, eta gaia azaletik bakarrik aztertuz, talde gorri eta orlegiaren artean dagoen distantzia linguistikoa txikiagoa da gorri eta urdin argiaren artekoa baino; hain zuzen ere, gorria orlegiarekin arinago biltzen da urdinekin baino. Eremu osoa lau multzotan banandu ostean hurbilen diren multzoak gorria eta orlegia dira; ondoren hiru multzo bihurtu ostean, gorri-orlegi multzoaren eta urdin argiaren artean dagoen distantzia linguistikoa txikiagoa da gorri-orlegi multzoaren eta urdin indartsuaren artean baino.

Honek esan nahi du, hierarkia batean jarriz eta eremua bi multzotan bananduko balitz, multzo urdin indartsua batetik eta bestetik gorri, orlegi eta urdin argiaz koloreztatua dauden multzoek osatuko luketena aurkituko genituzkeela.

6. Hizkuntza muga

Dialektoak zedarriztatzean ezinbestekoa dugu muga dialektalaz jardutea. Gai honetaz arduratu diren ikertzaileen zerrenda luzea da oso, bai gure inguruan, bai

kanpoan ere. Beste askoren artean Davis, Houck & Upton (1997) dialektologia ikerketek dialektoen mugak zehaztean izandako arazoak eta huts orokorra aipatzen dute.

Ohiko dialektologian muga dialektala isoglosa bala bat gertatzen den lekuan kokatu izan da. Marko hau erabiliz egin diren dialektoen banaketari begirada bat ematen badiogu, mota edo maila desberdinetako muga dialektalak ikusiko ditugu: batzuk oso ezaugarri gutxi batzuekin hautatuak izan diren bitartean, beste batzuk isoglosa kopuru handiagoa erabiliz egin izan dira. Baina beti ere ikusmolde filologikotik begiratuz eta isoglosen artean garrantzi desberdina emanik batzuei eta besteei.

Hala ere, mota honetako dialektologia ez da heldu mugen tipifikatze zehatz bat egitera. Gehienik ere muga dialektala detektatzeraz heldu da. Ez da lan makala, hala ere, oso urrats garrantzitsutzat hartu behar baita hizkuntza muga bat detektatzea.

Noiz edo noiz tipifikatze aldera jo izan da, muga bortitz eta muga leunak bereiziz. Hala, gure literaturan zuberera eta behe nafarreraren arteko muga bortitzat jo izan da, baina lapurtera eta behe nafarreraren artekoa muga leuntzat; sarri muga non den ere zehaztea zailtzat joz. Halakoetarako sortu da trantsizio-eremu kontzeptua, hain zuzen ere.

Dialektologia estatistiko-sailkatzaileak, aldiz, beste molde zehatzagorik ezean, hizkuntza mugen tipifikatze kuantitatiboak proposatu ditu. Horietako bat isoglosa kuantitatiboa da.

Isoglosa kuantitatiboa bi hizkeren arteko desberdintasun guztiak kontuan hartuz eta desberdintasun horiek kuantifikatuz lortzen da. Beronen adierazpideetan molde desberdinak erabili izan dira: mugaren garrantzia zenbaki batez adieraztea da horietako bat; isoglosaren lodiera eta koloreak erabiliz ere adierazi izan da maiz. Eta molde desberdinak erabiliz ere egin izan da (besteak beste, Aurrekoetxea 1995, Goebel 1983..., Philips 1983). Gaur egun marraren loditasunaz gain koloreak ere erabiltzen dira mugaren desberdintasuna adierazteko (besteak beste, Aurrekoetxea 2009a: 318-319, Goebel 1992: 472, 2003: 98, 2006: 31...).

Urrunago joanez, bada aspaldiko proposamen bat muga linguistikoen tipifikatze zehatz bat egiten duena. Henri Guiterrek (1971) muga dialektaletako desberdintasunak kuantifikatuz guneak bereizi zituen: horrela, 0-20 desberdintasun biltzen zuen mugak hizkera bereko herriak bilduko zituen, 21-30 desberdintasunetako mugak hizkera desberdinak bereiziko zituen, 31-50 desberdintasunetako mugak azpidialektoak, 51-80 desberdintasunetako mugak dialekto desberdinak, 81-98 desberdintasunetakoak familia bereko hizkuntzak eta 99-100 desberdintasunetakoak familia desberdinetako hizkuntzak.

Proposamen berritzailea izanik ere, orain artean ez du jarraitzaile kopuru handirik bildu. Hala ere, proposatze hutsak balio handia du eta nola edo halako irtenbidea eman behar zaiola uste izanik, gaia berrartu eta ahalegin berezia egitekoaren aldeko naiz.

Izan ere, dialektoak bereizteko edonolako edo mota desberdinetako mugak erabiltzea ez dirudi modu zientifikoena denik. Bide beretik sakonduz, uste dut edonork ulertzen duela ohiko bizkaiera eta gipuzkeraren arteko muga, eta ohiko gipuzkeraren eta ohiko goi-nafarreraren artekoak ez direla berdinak. Eta gauzak horrela, zilegitasun osoz galde genezake ea maila desberdintasun hori ez ote den kontuan izan behar, eta ea ohiko gipuzkera eta ohiko goi-nafarreraren artean dagoen muga dialektala

aski handia den bereizten duenari dialekto deitzeko; aspaldiko zein berriagoak diren banaketa lanetan aipatutako dialektoen mugen inguruan muga berdintsuak diren, muga horiek bereizten dutena zer den eta abar.

Jakina, gaia ez dugu gaindituko horretako neurgailu bat asmatzen ez den bitartean. Neurgailurik gabe gauden bitartean ez dugu tresna nahiko indartsurik egiten diren banaketen aurrean iritzi sakonik emateko. Bide horretatik da interesgarri H. Guiterren proposamena. Eta horixe bera da arrazoa, neurgailu onargarria asmatzen ez den bitartean egiten diren banaketa eta sailkapenak behin-behinekotzat jotzeko.

Proposamen honekin lot daiteke berrikiagotan W. A. Kretzschmar-ek (1999: 277 eta 282) teknologia berrien erabileraz esaten duena. Kretzschmar-ek dialektologiaren erronken artean teknologia berrien erabilera dagoela aipatu ostean funtsezkotzat jotzen du hizkuntza analisiaren atarian egin beharreko analisi kuantitatiboa.

Beraz, argi dago dialektologiak ere, bere ikerketetan aurreratu nahi badu, baliabide berriak sortu behar dituela teknologia berriak erabiliz.

7. Hizkeren edo dialektoen homogeneotasunaz

Ezaguna da, inoiz izan bada ere, jada ez dagoela hizkera edo dialekto homogeneorik, euskararen kasuan behintzat. Dialektoen homogeneotasuna gizarte tradizional batean kontzeptu eusgarri edo defendagarria zen, eta hala egin izan da maiz.

Ohiko dialektologiaren hipotesia hizkerak homogeneoak direlako ustean oinarritzen da. Hots, hizkeren barnean ez dagoela hizkuntza bariaziorik. Mota honetako dialektologiaren arabera bariazio edo aldaketa hizkeren artean edo hizkeren bilakaerara gertatzen dela. Hots, bariazio diakronikoa eta bariazio diatopikoa baino ez ditu kontuan hartzen.

Egia esan, dialektologiaren sorrerako gizartean hizkerek barne kohesio handia zuten, gizarte tradizionala gertatu ohi bezala. Seme-alabek gurasoen formazioa jasotzen zuten, beraien langintzan aritzen ziren, beraien ohiturak jarraitzen zituzten, beraien sinesmenak gordetzen zituzten eta beraien kosmogonia zuten.

Halaxe gertatzen zen euskal gizarte tradizionalan ere: guraso eta seme-alaben arteko hizkera desberdintasun gutxi zegoen eta esan daiteke ea hizkuntza mota bera ekoizten zutela.

Baina garaiak aldatu egin dira, gizartea osorik aldatu da. Ez euskal gizartea bakarrik. Jada seme-alabek jasotzen duten hezkuntza oso desberdina da, ez dute jada gurasoen lanbideetan lan egiten, gurasoen ohitura asko folklore bihurtu dira haienztzat, eta gurasoen harreman mota bera ere guztiz aldatu da.

Gauzak horrela, hizkuntzari dagokionez ere, asko aldatzen da belaunaldi batetik bestera eta ez da hizkuntza mota bera ekoizten. Esaten dugunaren frogara asko biltzen ari EUDIA ikerketa-taldea burutzen ari den “Euskararen atlas sozio-geolinguitikoa (EAS)” ikerketa-proiektuaren datuetan (Aurrekoetxea & Ormaetxea 2006). Proiektua bere osotasunean oraindik garatu ez bada ere, baditugu jada lehen emaitzak eta belaunaldi batetik bestera hizkuntza uste baino gehiago aldatzen dela egiazta dezakegu.

Bizkaiko Dima herriko datuak eskutan, adibidez, hau esaten genuen (Aurrekoetxea 2008a: 25): “Hiru parametroak (lexikoa, sintaxia eta morfologia) kontuan

hartuz % 42 kasutan erantzun desberdinak bildu dira. Honek adierazten du belau-naldi batean hizkuntza heren bat aldatu dela.” Eta (*idem*):

Hirugarren ondorioa, hizkera honek eta oro har hizkera guztiek, bizi duten hizkuntza egoeraz hausnarketa handia egin behar dela. Hizkera honetan hizkuntza sistematik erakusten duen barne kohesioa oso urria, pobrea da.

Otxandioko datuetan % 23,2ko desberdintasuna agertzen da belaualdi heldu eta gaztearen artean (Ormaetxea 2008: 261); Aramaion ere % 23,2 (Ormaetxea 2009). Bolibar eta Etxebarriko datuetan laurden bat (Ezenarro 2008: 83). Ondorioz, lehen emaitzen argira, esan daiteke gaur egun eta euskararen kasuan laurden bat aldatzen dela helduen belaualditik gazteenera.

Une honetan azalduko ez ditugun kontsiderazioez gain, emaitza hauek erakusten digute zehaztasunaren izenean hitz egin nahi bada jada ezinezko zaigula barne aldaerarik gabeko hizkerez hitz egitea. Emaitza hauek kontuan hartuz, gaur egun belaualdi batetik bestera laurden bat aldatzen bada ez dugu zilegitasunik hizkera horren aldaera bat jaso eta hizkera osoaren ordezkotza emanik hitz egiteko.

Gehien bat ere hizkera horren aldaera batez hitz egin beharko genuke, hizkera horren “jatorrizko” aldaeraz edo Belmannek (1998: 23) izendatu zuen “base dialect” eta guk “oinarrizko dialekto” edo “oinarri dialektala” bezala itzuli dugunaz; hau da, dialektologia tradizionalako hiztun “egoki” edo “on”ek ekoizten duten hizkera motaz.

Baina jakinik aldaera hori dela beharbada gutxien entzuten dena, kalean presentzia gutxien duena eta zenbait txokotan baino gordetzen edo irauten ez duena, nekez eman dakioke ezaugarri horiek biltzen dituen aldaerari hizkeraren ordezkaritza, ikuspuntu soziolinguistikotik bederen.

Ondorioz, hizkerak konparatzean eta sailkatzean faktore hau kontuan hartu beharrekoa dela deritzot, hizkera horien gaur egungo errealitatea islatu nahi bada behintzat. Horrela, faktore soziologiko edo soziolinguistikoko bakoitzaren araberrako dialektoen mapa eraikitzea zilegizkotzat jo behar da. Eta inoiz ere egin behar ez dena zera da: faktore soziolinguistikoko desberdinak dituzten hiztunen datuak nahasiz hizkeren konparaketa egin.

Dialekto edo hizkera baten barneko hiztunen artean homogeneotasunik ez denez, hiztun horien artean hitz egiteko forma desberdinak kontuan izanik, galde genezake zeinek ordezkatzeko duen fidelen eta zintzotasun handienaz hizkera: zaharren, helduen ala gazteen hizkera edo eredu mota, batetik; hiztun “ikasien” edo formaziorik gabeko hiztunen eredu, e.a., bestetik.

Ikuspuntu soziolinguistikotik hizkera baten barnean denbora berean erabiltzen diren hizkuntza ezaugarri desberdinak nola gauzatzen diren jakitea da interesgarri. Faktore sozialen araberrako ikerketak hizkuntza aldaketa zein egoeratan eta zein norabidetan gauzatzen ari den argitzen du. Homogeneotasunik gabeko hizkera batean oso garrantzitsua da ikertzea zein diren hizkuntza ezaugarri orokorrenak, zein diren galduz doazen ezaugarriak eta zein diren sortzen ari diren aldaerak. Honelako ikerketa batek bakarrik eman lezake hizkera baten irudi “erreal” edo egiazkoagoa, hizkera horretako estratu sozial ordezkagarrien hizkuntza ereduak aurkituko lituzkeelako.

Ohiko dialektologian ez da zaharren hizkera baino kontuan izan. Ikusmolde filologiko edo tradizionala biltzen duen horri berez duen garrantzia kendu gabe, gaur

egun, eta soziolinguistikari esker, bada aukera hizkera bateko hiztun desberdinek erabiltzen dituzten hizkuntza forma desberdinak jaso ostean hizkera baten ezaugarri edo eredu tradizionalaren formak zein egoeratan aurkitzen diren ikertzeko eta ondorioz “betiko” forma horietarako faktore sozialetako hiztunek zein atxikimendu erakusten duten zehazteko.

Ez ikuspuntu beretik baina antzeko gauza aztertu zuen Jean Séguy Okzitaniako tolosarrak bere ALGko VI. liburukiko azken mapetan (1973). Honek Gaskoinako herrien artean *gasconharen* ezaugarri peto-petoenak zein eremutan gordetzen ziren jakin nahi izan zuen. Horretarako ezaugarriak aukeratu ondoren ALG-ko mapetan bilduak zituen datuekin *gasconharen* mapa burutu zuen. Séguy-ren lan hau gogoan izanik Santiagoko Unibertsitatean emandako hitzaldi batean honela nioen (argitaratu gabeko txostena):

El concepto de ‘dialecticidad’ expuesto aquí no está muy alejado del “campo gradiente de la gasconidad” utilizado por Jean Séguy en su VI volumen del ALG. El concepto de dialecticidad entendemos por la capacidad de cada variedad, localidad o individuo para conservar los rasgos de su dialecto en la comunicación diaria con sus vecinos. Cuanto más rasgos conserve y utilice en su comunicación más grado de dialecticidad tendrá. Este concepto se puede equiparar a la salud de la variedad dialectal, entendiéndola ésta como la utilización de los rasgos y características lingüísticas propias de la localidad o dialecto.

Séguy, bistan da, ez zen hizkera bereko hiztun desberdinen hizkuntza ekoizpezez ari, gaskoiaren eremuko hizkera desberdinetan gauzatzen zen hizkuntzaz baino. Baina oro har, gauza bera edo ideia bera da eskuarteak daukaguna: hark ohiko edo ‘betiko’ gaskoiaren ezaugarriak zein hizkeratan gordetzen ziren hobekien aztertu zuen eta, gordetze maila hori kontuan izanik, egin zuen bere gaskoitasunaren mapa.

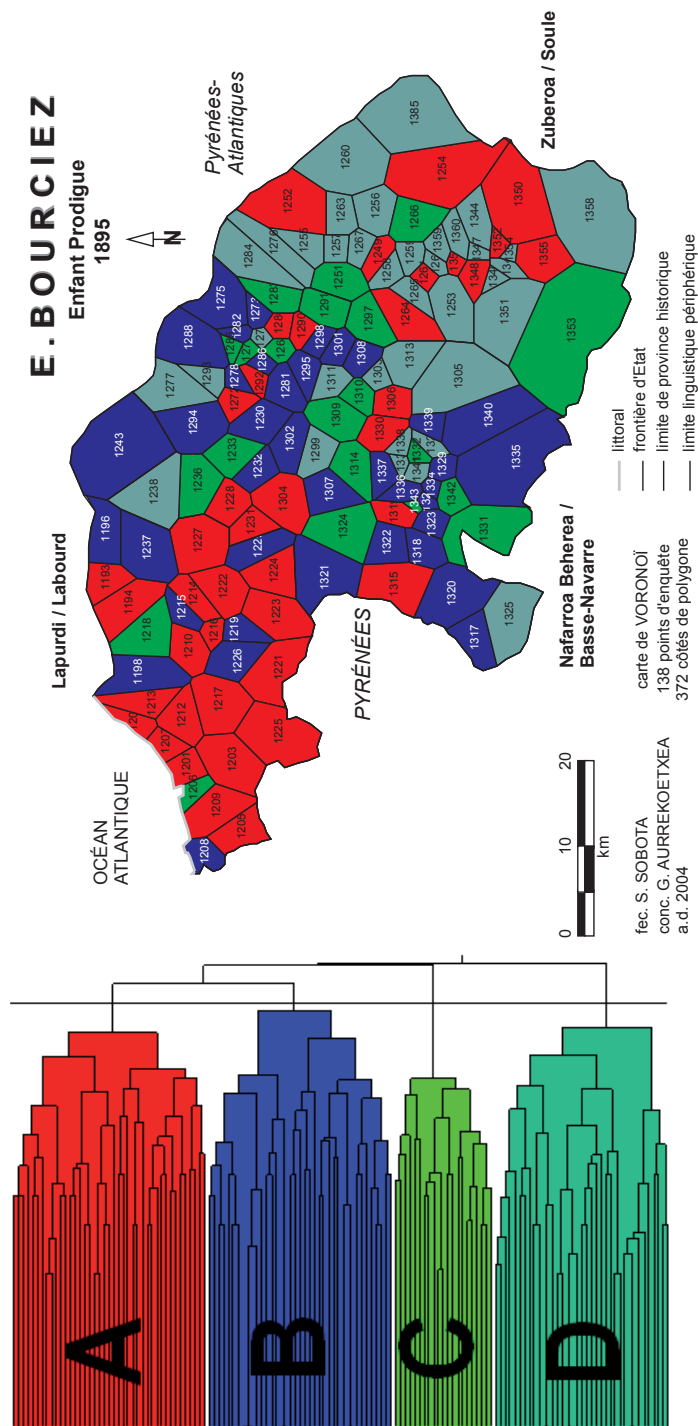
Guk aldiz, eremu geografikoari dagozkion desberdintasunak kontuan izan ordez, faktore sozialei dagozkienak hartu ditugu kontuan eta hizkera baten barnean kokatu ondoren hizkera horren ‘betiko’ ezaugarriak zein faktore sozialetako hiztunek eta zein gradutan gordetzen dituzten ondoren aztertu dugu.²

8. Koherentzia geolinguistikoa

Eremu geolinguistikokoak zedarriztatzean sor litekeen beste arazo bat koherentzia geolinguistikoa da. Dialektoa kontzeptu diatopikotzat hartzen denean ezinbestekoa da eremu geografiko batean kokatzea. Dialektoen banaketa tradizioaletan dialekto izateko ezinbesteko ezaugarritzat jo izan da. Hala ere, honetaz arduratu izan direnen artean ez da behar beste sakondu eta ez da aipatzen zein diren eremu horren ezaugarri gutxiak.

Aipagarri diren beharrezko ezaugarrien artean ezinbestekoa den eremu geografiko horren gutxiengo hedaduraz ere ez da zehaztasunik eskaini orain artean. Honen harira, onartzerik ba ote hizkuntza ezaugarri berak biltzen dituzten baina eremu geografikorik marrazten ez dituzten hizkeren artean dialekto bat osatzen dutela esatea?

² Hans Goebel-ek (1976: 176) ere erabili izan du «dialecticité» terminoa hizkuntza ezaugarriez mintzatzean.

Structuration géographique des caractéristiques syntaxiques
 Corpus: 16 cartes syntaxiques
 Indice de similarité: RIW
 Algorithme Ward

I. mapa

Ohiko dialektologian jarraitu den metodologiak ezinezko egiten du arazo hau. Dialektologoak “nahi” dituen isoglosak aukeratzean, eremu geografiko garbiak marrazten ez dituzten isoglosak baztertu egiten ditu eta ondorioz eremu argi-argiak ez badira ere, aski txukunak ateratzen dira. Molde honetako dialektologiak hizkuntza ezaugarriak hizkuntzaren sisteman duten betebeharrari begiratu ordez eremu geografikoari begiratuz aukeratu izan ditu.

Aldiz, eremu geografikoa kontuan izan gabe, soilik hizkuntza sistemari dagozkion ezaugarriak, makrosistema batean bildurik (Tuillon 1994), aintzat harturik, corpusetan oinarritutako dialektologian gerta liteke hizkuntza ezaugarri multzo bat duen hizkera andana bat izatea, baina hauek ez izatea koherentzia geografikorik; hots, geografikoki oso zatikatuta agertzea, eremurik osatu gabe.

Bourciez bildumako euskal testuetan agertzen diren ezaugarri sintaktikoekin erakitako mapan gertatzen da, adibidez, esaten ari garena (1. mapa). Mapa hau eraikitzean analisi multidimentsionala erabili da eta maparekin batera ematen da analisi horrek eskaintzen duen dendrograma. Dendrograman lau multzotan banandu dira hizkerak eta lau multzo horiek islatzen dira mapan.

Mapan ikus daitekeenez ez da eremu geografiko argirik azaltzen. Lau multzoak aski sakabanaturik azaltzen dira. Eta lau multzo egin ordez eremua bitan bananduko bagenu ere ez genuke koherentzia geografiko handia duen eremurik aurkituko, nahiz kasu horretan A eta B multzoetako hizkerak ugariago izan maparen ezker aldean eta C eta D multzoetakoak maparen eskuinaldean.

Baina hain muturreko adibidea erabili ordez, maizago gertatzen da era honetako dialektologia egitean ezaugarri linguistiko jakinak biltzen diren eremu geografiko batean, bestelako ezaugarriak ere biltzen dituzten hizkerak aurkitzea eta geografikoki koherentzia txikia duten eremuak sortzea. Halako kasuetan hizkera horiek zein dialektotzat hartu beharko liriteke, inguratuta dagoen hizkerak osatzen duten dialektotzat ala bere ezaugarriak dituztenekotzat?

Berririo hitz egin beharko genuke gorago aipatu den homogeneousotasun kontzeptuaz. Eta galdetu zein mailatako homogeneousotasuna eskatu behar zaion dialekto bati.

9. Ondorioak

Hizkeren eta dialektoen sailkapen sakon eta onargarria egiteko baldintzak aipatu dira artikuluan zehar, dialektologiaren ibilbide luzean jarraitu diren metodologia eta prozedura desberdinek zer ekarri egin dioten gaiari azalduz.

Ohiko dialektologiak jokatu duen zeregina handia eta garrantzitsua izan dela aitortuz gain, beste mota batzuetako ikerketak abiatu beharraz mintzatu gara, haren ezintasunak gainditu eta hizkuntza barietateko tresna zehatzagoak eskainiz.

Eskuz eta ezaugarri gutxi batzuekin aritu ordez corpusetan bildutako datu kopuru handiez baliatzea eta prozedura automatizatuak erabiltzea proposatu da. Ezen ez dugu gaian aurreratuko ez badira sistema estatistiko-kuantifikatzaileak erabiliko. Horren adibide dendrograma eta mapa bat aurkeztu dira.

Behin sailkatzeko metodologia berriak eta teknologiak eskaintzen dituen baliabideak erabiliz jarraitu behar da sakontzen, teoria eta aplikazio konkretuak uztartzu. Gaur ez gaude dialektoen dialektotasuna aztertzeke gertu, baina beharbada aski da gaia planteatzea eta jarraitu beharreko bide markatzea.

Garaia da hizkuntza desberdintasuna kuantifikatzeko eta huts egingo dugu merkatuan diren aplikazio informatikoak erabili ordez duela mende bat erabiltzen ziren moldeak erabiltzen jarraitzen badugu.

10. Bibliografia

- Aurrekoetxea, G., 1992, «Nafarroako euskara: azterketa dialektometrikoa», *Uztaro* 5, 59-109.
- , 1995, *Bizkaieraren egituraketa geolinguistikoa*, UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua, Leioa.
- , 2005, «Nafarroako euskararen sailkapenaz», in P. Etxebarria & H. Knörr (arg.), *Nerekin yaio nun. Txillardegiri omenaldia*, Euskaltzaindia, Bilbao, 109-124. <<http://artxiker.ccsd.cnrs.fr/artxibo-00072381/en/>>.
- , 2008a, «Bariazio soziolinguistikoa Dimako euskararen», *Euskalingua* 12, 17-26.
- , 2008b, «Different patterns of geolinguistic structure», in G. Blaikner-Hohenwart, E. Bortolotti, R. Dranceschini, E. Lörincz et al. (arg.), *Ladinometria. Festschrift für Hans Goebel zum 65. Geburtstag*, Universität Salzburg / Freie Universität Bozen..., Salzburg, 9-18.
- , 2009a, «Iparraldeko hizkeren sailkapena», *ASJU XXXVIII-1*, [2004], 287-331.
- , 2009b, «EHHA-tik euskalkien mapa berrirantz» (agertzeko), in *Euskaltzaindiaren XVI. biltzarreko agiriak*, Euskaltzaindia, Bilbo.
- , I. Odriozola & J. Sánchez, 2009, «EDAK: a Corpus to Analyse Linguistic Variation», in P. Cantos & A. Sánchez Pérez (arg.), *A Survey on Corpus-Based Research / Panorama de investigaciones basadas en Corpus*, Aelinco, Universidad de Murcia, 489-503.
- & J. L. Ormaetxea, 2006, «Euskararen atlas sozio-geolinguistikoa» ikerketa-proiektua», *Euskalingua* 9, 157-163.
- & X. Videgain, 2009, «Le projet Bourciez: traitement géolinguistique d'un corpus dialectal de 1895», *Dialectologia* 2, 81-111. <<http://www.publicaciones.wb.es/revistes/dialectologia2/>>.
- Bellmann, G., 1998, «Between Base Dialect and Standard Language», *Folia Linguistica* XXXII-1/2, 23-34.
- Camino, I., 1997, *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*, Nafarroako Gobernua, Iruñea.
- , 2004, «Irizpide metodologikoak egungo euskal dialektologian», *Euskera* XLIX, 67-102.
- Clua, E., M. R. Lloret & E. Valls, 2009, «Análisis lingüístico y dialectométrico del Corpus Oral Dialectal (COD)», in P. Cantos & A. Sánchez Pérez (arg.), *A Survey on Corpus-Based Research / Panorama de investigaciones basadas en Corpus*, Aelinco, Universidad de Murcia, 1033-1045.
- Dalbéra, J.-Ph., 1984, «Hierarchie des traits différentiels et evaluation des distances dans un espace dialectal», in *Actes 1. colloque international A.I.O.*, Southampton, 541-549.
- Davis, L., Ch. L. Houck & C. Upton, 1997, «The question of dialect boundaries: the SED and the American atlases», in A. Thomas (arg.), *Issues and Methods in Dialectology*, Linguistics Department, University of Wales, Bangor, 271-283.
- Elordieta, G., A. Elordieta & J. I. Hualde, 1995, *The Basque dialect of Lekeitio*, ASJU-ren Gehigarriak 34, UPV/EHU-GFA, Donostia.
- Ezenarro, A., 2008, «Etxebarria eta Bolibarko bariazio linguistikoa», *Uztaro* 67, 59-84.

- Fernández Rei, F., 1990, *Dialectología da lingua galega*, Xerais, Vigo.
- Gaminde, I., 2002, «Bizkaiko euskararen ezaugarri fonologiko batzuen inguruan», *Euskalingua* 1, 4-14.
- Goebel, H., 1976, «La dialectométrie appliquée à l'ALF (Normandie)», in A. Várvaro (arg.), *XIV Congresso internazionale di linguistica e filologia romanza. Atti*, G. Macchiaroli, Naples; J. Benjamins, Amsterdam, 165-195.
- , 1983, «Matrices, distances et interpoints. Étude dialectométrique sur les isoglosses quantitatives (avec application à l'ALF)», *Cahier des Annales de Normandie* 15, 113-137.
- , 1992, «Problèmes et méthodes de la dialectométrie actuelle (avec application à l'ALS)», in G. Aurrekoetxea & X. Videgain (arg.), *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra. Agiriak*, Iker 7, Euskaltzaindia, Bilbo, 429-476.
- , 2003, «Regards dialectométriques sur les données de l'Atlas linguistique de la France (ALF): relations quantitatives et structures de profondeur», *Estudis romànics* XXV, 59-96 (+24 mapa).
- , 2006, «Sur le changement macrolinguistique survenu entre 1300 et 1900 dans le domaine d'oïl. Une étude diachronique d'inspiration dialectométrique», *Linguistica* XLVI, 1-37.
- Güter, H., 1971, «Atlas et frontières linguistiques», in G. Straka & P. Gardette (arg.), *Les dialectes romans de France à la lumière des atlas régionaux* (col. de Strasbourg, 1971), Paris, 61-109.
- Heeringa, W. & J. Nerbonne, 2001, «Dialect Areas and Dialect Continua», in D. Sankoff, W. Labov & A. Kroch (arg.), *Language Variation and Change*, Cambridge U. P., New York, vol. 13, 375-400.
- Kretschmar, W. A., 1999, «The Future of Dialectology», in *Dialectal Variation in English: Proceedings of the Harold Orton Centenary Conference 1998*. Leeds Studies in English New Series Vol. 30, [ed., with K. Wales], 271-287.
- Mitxelena, K., 1988, *Sobre historia de la lengua vasca* (2 libururu), ASJU-Gen Gehigarriak 10, Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia.
- Ormaetxea, J. L., 2008, «Otxandioko hizkera: adinaren araberako bariazioa», *FLV* 108, 149-262.
- , 2009, «Linguistic differences between generations in Basque», ICLaVE 5 (Copenhagen, 2009) biltzarrean onartutako txostena.
- Philps, D., 1983, «Automating Linguistic Atlases», in *Actes de la 6e conférence internationale 'Computers & the Humanities'*. State University of North Carolina, Raleigh, 488-511.
- Rotaetxe, K., 1978, *Estudio estructural del euskera de Ondarroa*, Leopoldo Zugaza, Durango.
- Salaburu, P., 1984, *Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia: Fonetika eta fonologia* (2 libururu), Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- Séguy, J., 1973, *Atlas linguistique de la Gascogne*, vol. VI, CNRS, Paris, 2530 eta 2531 mapak.
- Tuailon, G., 1994, «Frontières linguistiques: réalité ou commodité pour le confort de l'esprit», in Associação Portuguesa de Linguística, *Variação linguística no espaço, no tempo e na sociedade*, Edições Colibri, 271-280.
- Veny, J., 1992, «Fronteras dialectales», in G. Aurrekoetxea & X. Videgain (arg.), *Nazioarteko Dialektologia Biltzarra*, Iker 7, Euskaltzaindia, Bilbo.
- Zuazo, K., 1998, «Euskalkiak, gaur», *FLV* 78, 191-233.